

Завод за проучавање културног развика, Београд
Висока школа за комуникације, Београд

УДК 821.163.41.09 Кашанин М.(049.32)
316.722(049.32)
316.75(497.11)(049.32)

КА КУЛТУРНОЈ ОБНОВИ

ЈАНА АЛЕКСИЋ, *КУЛТУРНА ИДЕОЛОГИЈА*
МИЛАНА КАШАНИНА, ИНСТИТУТ ЗА
КЊИЖЕВНОСТ И УМЕТНОСТ, БЕОГРАД 2019.

Књига „Културна идеологија Милана Кашанина” Јане Алексич настала је на основу ауторкине докторске дисертације одбрањене на Филолошком факултету Универзитета у Београду под називом „Милан Кашанин као тумач нове српске књижевности”. Проучавајући текстове овог књижевника и историчара уметности, књижевности и културе, ауторка се посветила реконструкцији и интерпретацији његове имплицитне културне идеологије, с обзиром да, њеним речима, Кашанинова „културноисторијска мисао, уобличена вишедеценијским радом на пољу књижевности, уметности и историје културе, открива дијалектику доследности и променљивости, односно стабилних аксиолошких и естетичких принципа, као и непрестану еволуцију аналитичких поступака и уметничких облика” (8).

Мада је својим ангажманом у Музеју савремених уметности, Музеју кнеза Павла и Галерији фресака, као и професионалним и јавним деловањем, Милан Кашанин (1895–1981) значајно допринео формулисању културне политике свог времена (свакако више у међуратном периоду), ауторка се у наслову радије определила за појам културне идеологије, како би избегла данас доминантно значење културне политике као практичне, односно јавне политике у домену културе, усмерене ка остварењу практичних, конкретних, систематски и плански осмишљених циљева од јавног интереса. Културна идеологија, насупротив томе, подразумева склоп позитивних одређења конкретне културе засноване на историјски генерисаном скупу идеја и вредности које једна заједница прихвата као своје и на основу којих се самоодређује. Док културна политика жели да се представи као идеолошки неутрална и вредносно максимално плуралистична,

не доводећи у питање задате оквире доминантне идеологије данашњег западног света, засноване на вредностима либералне демократије парламентарно-представничког типа, уз сет неупитних и наводно универзалних вредности који се тичу институционализоване интерпретације појмова индивидуалних слобода, правног поретка и социјалне праведности, културна идеологија је пре свега посвећена препознавању, појмовном уобличавању, делатном потенцијалу и трансформативности културног обрасца одређене конкретне културноисторијске заједнице, што у нашој епохи, упркос свим оспоравањима, у основи подразумева националну заједницу.

Ако, дакле, у теорији можемо да говоримо о општем појму културе, а у културној политици културу сагледавамо као поље остваривања јавног интереса, уз тенденцију његове идеолошке неутрализације, о културном обрасцу можемо говорити тек када имамо у виду конкретну, одређену културу која почива на идејама, вредностима и симболима који обликују идентитет одређене историјске заједнице. Када се питамо о културном обрасцу неке заједнице, ми се питамо о начелима и вредностима на основу којих је препознајемо и на основу којих се она сама препознаје у односу на друге заједнице сличног генеративног типа, али и, ништа мање, о разлозима због којих се појединци (само)одређују као њени припадници. Културни образац није статична и непроменљива категорија, али он не би постојао, нити би се о њему могло говорити, да нема извештан степен одређености и стабилности, нити када бисмо априорно одбацивали сваку могућност говора о колективним идентитетима. Према Јани Алексић, „културни образац се испоставља као стабилан означитељ, чије поље деловања умногоме зависи од међусобног огледања историјских манифестација и тренутних егзистенцијаних околности, цивилизацијског контекста и интелектуалне свести. Реч је о културном фундаменту (само)разумевања једне заједнице, следствено томе, и њеног историјског постојања” (16).

Културни образац, у складу са таквим разумевањем, представљао би основу културног идентитета, као свести о културном образцу, односно јединству заједнице које почива на одређеној, спознаји доступном, обрасцу, док би културна идеологија представљала одређену интерпретацију и (делатно) усмерење културног обрасца, односно освешћивање и концептуализацију сврхе постојања одређене заједнице, као одговор на питање разлога због којих се појединци сматрају члановима једне заједнице и због којих је сматрамо различитом од других.

Као у нашој епохи пре свега национално омеђене, ауторка појмове културног обрасца и културне идеологије одређује у односу према нацији, као „духовноисторијској заједници а збиру аутентичних интелектуалних, културних и моралних својстава, која у историји остварује спољашњу слободу својих појединаца, чиме постиже њихово иманентно историјско и културно самосагледавање” (17). Према ауторки, „духовноисторијски потврђено осећање континуитета припадника одређене етнице или нације” представља „генератора стварања културног обрасца и свести о његовој кохезионој, сублимној снази која их чини припадницима управо те историјске заједнице, под њих их номинално и идентитетски подводећи” (19). Као модерна историјскокултурна појава, за коју можемо рећи да представља једну од конституената модерности као епохе и као појма, нација је с једне стране „просветитељски универзална а са друге романтичарски партикуларна”, тако да нација „политичко-правно институционализује свест о етничкој припадности, односно колективни духовни идентитет” (18) и, заједно са национализмом, није „нужно само идеолошки, друштвени или културни конструкт, измишљен ентитет, проистекао из констелације тренутних политичких односа и духа (модерне) епохе, већ легитимни вид политичке идеологије, друштвеног покрета, али и образац културе у једном тренутку њеног историјског трајања“ (20). Култура, односно културни образац, тако могу бити схваћени као кључни израз националног одређења и идентитета, са њим готово синониман: национална свест и њен културноисторијски континуитет непосредно зависе од „могућности личног и колективног стварања симбола егзистенције у културној сфери”, при чему је „културни образац врхунски симболички израз таквог искуства” (24)

Кашанинове ставове о култури и имплицитну културну идеологију Јана Алексић сагледава и демонстрира као изразите изданке „модерне културне (само)свести”, која не интегриса само традицију и савременост, историјско и егзистенцијално, универзално и партикуларно, већ и појединачно и колективно. За ауторку, Милан Кашанин представља пример и образац изразите стваралачке личности, која се не подређује пасивном спровођењу неке унапред дате (колективне) идеје, већ као „аутентични индивидуалист”, мењајући лик заједнице, „ту заједницу учвршћује у ономе што је њена првобитност и залог трајања – културни образац” (40). Културни стваралац није, дакле, само онај који интелектуално и „незаинтересовано” апсолвира културни образац као једном заувек дати и пасивној перцепцији доступан предмет, већ га и оживљава, трансформише за дати егзистенцијални тренутак и датом егзистенцијалном контексту, делатно и подстицајно

га оживљавајући за заједницу како би она реализовала своје најбоље потенцијале. Само на тај начин идеологија, па и она културна, није „лажна свест” и репресивни намет усмерен ка поробљавању појединаца било којој апстрактној идеји или колективном ентитету, већ енергетски и стваралачки подстрек који заједницу и појединце из њихових тренутних егзистенцијалних околности и ограничења подстиче на напор ка остварењу својих крајњих могућности као сврхе и смисла сопственог постојања у историји у времену, а потенцијално и у вечности.

Оставивши нам „одважну и поуздану интерпретацију духовне и културноисторијске вертикале српског културног круга”, постојано усмерен ка синтези и историјској перспективи у сагледавању актуелних појава, Кашанин је, према Јани Алексић, уложио „огроман истраживачки и интелектуални напор да се поимање историје српске културе темељно промени и редефинише, а да се актуелна књижевност и уметност унапреди, како у ширину, тако и у дубину” (42). Лишен „предмодерног” и априорног самозадовољства често умишљеним или конструисаним вредностима сопствене крвне заједнице, Кашанин пре свега настоји да свој народ усмери ка стварању и формирању што повољнијег контекста за појединачно и колективно стваралаштво, које по дефиницији има свељудски карактер, премда – једнако неоспорно – лично и партикуларно (културноисторијско) порекло.

Књига Јане Алакшић прегледно и обухватно представља и систематизује ставове Милана Кашанина о култури и културној идеологији, трагајући за њиховом релевантношћу за време у ком живимо, а коју узима за неоспорну. Ова књига свакако није написана само из уско академских побуда, у циљу стицања одговарајућих научних звања или увећања знања у одређеној научној области, него и да, у складу са уверењима и делањем самог Милана Кашанина, помогне култури и заједници којој припада у налажењу сопственог (истинског) пута, а који може бити само и једино такав – сопствени и, неопходно је – стваралачки.

Монографија „Културна идеологија Милана Кашанина” има обим од 206 страна, који поред основног текста укључује ауторкину уводну белешку, библиографију и регистар имена. Уредница књиге је Александра Манчић, а рецензенти Петар Пијановић, Драган Хамовић и Владимир Димитријевић.